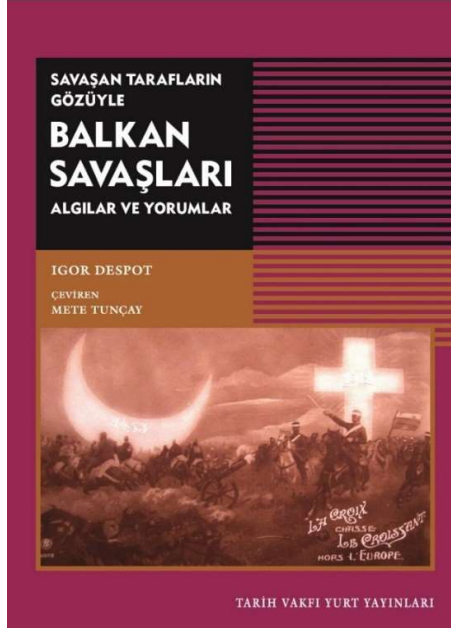

T2. Igor Despot (2020). Savaşan Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları Algılar ve Yorumlar, Çev.: Mete Tunçay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Birinci Baskı, 330 sayfa, ISBN: 978-975-333-371-9.

Osman DURMAZ¹

İncelemekte olduğumuz bu eser, yazar Igor Despot'un doktora çalışması olarak hazırladığı araştırmasının kitaplaşmış halidir. Igor Despot, hazırlamış olduğu bu doktora tezinde, Türk tarihinde hayati öneme sahip olan Balkan Savaşlarını, savaşa katılan ulusların tarihî dokümanları ve bu konuda yapılan diğer çalışmalarını da esas alarak, devletlerin algı ve yorumlarını tarihsel ekseninde değerlendirerek titiz bir çalışmaya imza atmıştır. Toplamda 11 başlık altında değerlendirmelerde bulunan yazar, 'Giriş' bölümünde, konuyu seçmesinin arka planına dair, vaktiyle gerçekleştirmiş olduğu araştırmaların önemli bir payının olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan aynı kısımda metodoloji, kaynaklar ve literatür konusunda açıklayıcı bilgilere değinilmiştir. Burada dikkat çeken hususlardan bir tanesi yazarın, Balkanların ilgili dönemdeki (1912-13) tarihini incelerken son derece dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmesidir. Yazar bu tutumunu üç farklı nedene dayandırmaktadır. Birincisi, kaynaklarda yer alan iki farklı tarih sisteminin

kullanılmasıdır. Bu hususta tarihlerin Batılı kaynaklarla sürekli bir karşılaştırma yapılması zorunluluğunu belirten yazar, ikinci nedenin de coğrafi yer adlarının farklı şekillerde yazılması olduğunu ifade etmiştir. Son olarak savaşa katılan insanların isimlerinde, geleneğe göre değişen farklı yazım şekillerinin kullanılması olduğu belirtilmiştir.

Giriş bölümünden sonra ikinci başlıkta yazar, Balkan Savaşlarının öncesinde tartışılmalı olan Doğu Sorununu ele almıştır. Bilindiği üzere, Doğu Sorunu XIX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış bir terimdir. Bu terim, güneydoğu Avrupa ve doğu Akdeniz'de Türk hâkimiyetinin sürdürülmesine dair bütün meseleler ve gelişmeler dizisini ifade etmektedir. XIX. yüzyılın başlarından itibaren düvel-i muazzama olarak anılan büyük devletler (İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya) bu terimi kullanarak, sıklıkla Balkanlar üzerinde kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Bu sorunun çözüme kavuşturulması için iki yolun gerçekleşmesi ihtimali üzerinde duran yazar, ilk yol olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu 1878 Berlin Kongresi kararları doğrultusunda reformlarla düzeltmek; çok daha gerçekçi ikinci bir seçeneğin ise, uygun bir anda imparatorluğu parçalamak olduğu tespitinde bulunmaktadır. O dönemde Genç Balkan Devletleri, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki topraklarına dair arzularını, Doğu Sorunu terimiyle anlatmak yerine Hristiyan kardeşlerin (yani kendi millettaşlarının) Özgürlüğe Kavuşturulması şeklinde ifade etmeleri de kitapta dikkat çeken önemli bir ayrıntıdır. İkinci başlık içerisinde yer alan başka bir tespit ise, Balkanlarda 1912 yılında tırmanan gerilim hakkındadır. Bulgaristan ve Sırbistan seferberlik ilanı

¹ Dr. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarih ABD (İstanbul, Türkiye), osmandurmaz06@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1248-5546 [Makale kayıt tarihi: 20.05.2021-kabul tarihi: 01.06.2021]

için Koçana, İştîp ve Makedonya'da yaşanan katliamları mazeret göstermiştir. Bununla birlikte Karadağlılar sınır boyunda çatışmaları kışkırtmış, Osmanlı Devleti de bu gelişmelere karşılık olarak özellikle Edirne bölgesinde savaş seferberliklerini arttırmıştır. Öte yandan, VMORO (Makedonya-Edirne İç Devrimci Örgütü)'nin liderleri de bombalama eylemleriyle Avrupa kamuoyunun öfkelerini kabartmaya çalışmışlardır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte nihayet 8 Ekim 1912'de Karadağ savaş ilan edince, diğer Balkan Devletleri de Osmanlı Devleti'ne nota vererek İmparatorluk'taki halkların ulusal özerkliklerinin tanınmasını, her ulusun nisbî bir biçimde temsilinin sağlanmasını, Hristiyan nüfusa fırsat eşitliği getirilmesini, Müslüman halkın gayrimüslim yörelere göç ettirilerek bu bölgelerin etnik bileşiminin değiştirilmesinin yasaklanmasını, Hristiyan vilayetlere Avrupalı valiler getirilmesini ve Balkan uluslarının istediği reformların denetlenmesi için de Sadrazamlık'ta Hristiyan ve Müslüman üyelerden oluşan yüksek divan kurulmasını talep etmişlerdir. Verilen bu notaları reddeden Osmanlı Devleti diplomatik girişimlerini 17 Ekim'e kadar sürdürmüş ve bu tarihte Sırp ve Bulgar Büyükelçiliklerine nota vererek, İstanbul'u terk etmeleri istenmiştir. Böylece bu iki devlete karşı savaş başlatılmıştır.

Kitabın üçüncü başlığında, savaşta yer alan Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın seferberlik hareketleri irdelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun seferberlik hareketlerinin kaotik bir tarzda başladığını belirten yazar, devletin yaşadığı birtakım siyasi krizleri, bununla birlikte o dönem yaşanan kolera salgınlarını ve 1912 Gelibolu depremlerinin seferberlik hazırlıklarını ciddi bir biçimde etkilediğini belirtmektedir. Bu esnada Bulgar kamuoyunda ise tam olarak coşkulu bir biçimde savaş hazırlıkları sürdürülmektedir. Burada yazar, Çar Ferdinand'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir savaş açıldığını Bulgar halkına bildiren demecinin son sözleri hakkında dikkate değer bir tespitte bulunuyor. Çar'ın demecindeki ana vurgunun "ilahî takdir", "bir ulus" ve "bir inanç" gibi sözcükler üzerine olduğunu ifade eden yazar, bu açıklamanın Bulgar halkında tesirli bir karşılık bulduğunu anlatıyor. Diğer yandan Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'daki hazırlıkların da etkili bir biçimde sürdürüldüğünü istatistiksel veriler sunarak somut bir biçimde ele alıyor. Çarpıcı bir değerlendirme de Karadağ ordusunun, toplam nüfusun %25'inden fazla olan bir mevcutla oluşturulmasıdır.

Savaş seferberliklerinin değerlendirilmesinin ardından çalışmanın esas konusunu teşkil eden dördüncü ve beşinci başlıkta Balkan Savaşları geniş bir biçimde ele alınmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'ne karşı ilk savaşı açan Karadağlılardı. Bunu takiben de diğerleri savaşa dahil olmuşlardı. Bulgar ordusu hızlı bir biçimde Cisir-i Mustafa Paşa (Svilengrad) ve Kırkkilise (Lozengrad) muharebelerinden Lüleburgaz-Pınarhisar hattını aşarak İstanbul'a 40 km mesafede bulunan Çatalca'ya erişmişti. Ordunun Ege ve Marmara denizlerine ulaşması ve Edirne'yi ele geçirmesi bir aydan kısa sürmüştü. Karadağ ordusu Novi Pazar'ı, Sırp ordusu Manastır civarını ve Yunanlar ise Teselya'yı büyük ölçüde ele geçirmişlerdi. Bu duruma karşı Osmanlı Devleti'nin mukavemeti etkisiz kalıyordu. Neticede Osmanlı Devleti için hezimetle, Balkan Devletlerinin ise istediklerini elde etmeleriyle sonuçlanan savaşın mütareke görüşmeleri kaçınılmazdı. Savaş neticesinde gelişen durumları "Londra Barış Konferansları" başlığı altında inceleyen yazar, Osmanlı Devleti'ndeki İttihatçı idarecilerin bu toplantılarda olumsuz tutumları nedeniyle görüşmelerden bir sonuç alınmadığını belirtiyor. Bu durumda savaş tekrar başlamış oluyordu. Birinci Balkan Savaşının, ikinci safhasında Osmanlı Devleti'nin kesin mağlubiyeti 30 Mayıs'ta Londra'da imzalanan barış antlaşmasıyla tescillenmişti. İkinci Balkan Savaşı'nı "Bulgar Felaketi" olarak niteleyen yazar, bu başlık altında, Bulgaristan ile diğer Balkan Devletlerinin toprak paylaşımı konusunda yaşadıkları anlaşmazlıklardan bahsetmiştir.

Altıncı başlıkta da Balkan Savaşlarının farklı veçhelerinin karşılaştırmalı bir analizi ortaya koyulmuştur. Temel soruyu “Hristiyan kardeşlerin özgürlüğe kavuşturulması mı, emperyalist fetihler mi?” şeklinde belirleyen yazar, Balkan Savaşlarının çıkmasının sebebini Osmanlı’nın hâkimiyeti altında bulunan Avrupa topraklarındaki Hristiyan nüfusun coğrafya üzerindeki konumuna bağlamaktadır. Ayrıca VMORO’nun gerçekleştirdiği terörist saldırıların Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan’daki kamuoyunun duygularını savaşa hazırlamak için kullanıldığının altını çizmektedir.

Bu analizin ardından yedinci başlıkta Balkan Savaşlarının ekonomik sonuçları değerlendirilmiştir. Bu başlık altında yazarın dikkat çekici tespitlerinden bir tanesi de savaş sırasında en yüksek askerî harcamaların Bulgaristan tarafından yapılmasıdır. Nitekim Carnegie Vakfı Komisyonun belirlediği tutar yaklaşık 824 milyon frank olarak belirtilmiştir. Diğer Balkan Devletlerinin yaptığı harcamalar da neredeyse Bulgaristan ile aynı tutarda olduğu ekonomik verilerle anlatılmıştır. Son olarak yazar, Balkan Savaşlarının ekonomik etkilerini ve uzantılarını değerlendirmenin güç olduğundan bahsediyor. Bu zorluğun nedenini ise, bu savaşın ardından gelen Birinci Dünya Savaşının ekonomi ve savaş gereksinimleri açısından yeni ve dramatik değişikliklere yol açmasına bağlamaktadır.

Bu ekonomik yansımaların anlatımından sonra savaş öncesinde ve sonrasında edebiyat ve sanatın ne şekilde ilerlediği konusuna sekizinci başlıkta değinilmiştir. Burada yazar, savaşta daha çok bazı sanat biçimlerinin “bizim davamız” şeklinde ifade edilen propagandaların savaşa farklı bir perspektif kazandırdığı yorumunu yapmaktadır. Her ülkede yüzyıllık düşmana karşı savaşı hevesli bir coşkuyla karşılayan sanatçıların olduğunu belirten yazar, hemen hemen bütün sanatsal yapıları, söylene temelli bir tarih anlayışının yanı sıra efsanelere dayanan bir benlik algılayışına dayandırıyor. Bu başlıkta dikkate değer bir husus da Balkan Savaşlarında en çok kullanılan ve özellikle klişe yaratmak amacını taşıyan karikatürlerdir. Bu form, düşmanın olumsuz imgelerinden propaganda edilmesinde ve düşmanın kötülenmesi için kullanılmaktaydı.

Balkan Savaşlarını siyasi, sosyal ve ekonomik yönleriyle ele alan bu çalışma, savaşan tarafların gözüyle konuyu değerlendirmesi ve ayrıca farklı bir metodolojik yaklaşımla meseleyi irdelemesi bakımından önem arz etmektedir. Balkan Savaşlarının ortaya çıkması esas olarak Balkanlarda yaşayan ulusların iç meselelerinden kaynaklanmaktaydı. 1878 Berlin Kongresinden itibaren yapılan propagandalar ve özellikle XX. yüzyıl başlarında girişilen ordu reformları savaşın zeminini hazırlamıştı. Sonuç itibarıyla, Osmanlı İmparatorluğundaki tüm bu krizler, asırlardır hüküm sürdüğü Balkanlarda ulus-devlet yapılarının ortaya çıkmasına imkan tanımıştır.